

AFGAN KRALI EMANULLAH HAN'IN TÜRKİYE GEZİSİ

İsmail AKBAŞ*

Özet

Mustafa Kemal Atatürk çağdaş bir Türkiye kurmuştu. Bu cumhuriyet, laik bir demokrasiyi arzuluyordu. Atatürk'ün en büyük hedeflerinden birisi de, genç cumhuriyeti doğu toplumlarına tanıtmaktı. Afganistan'ın Türkiye'nin kurtuluş mücadelesinde çok önemli bir yeri vardı. Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni ilk tanıyan ülkelerden birisiydi. Karşılıklı anlaşmalar yapılmış ve teknik ekipler gidip gelmişti. Afganistan'ın başında Mustafa Kemal'den ve onun yaptığı büyük işlerden çok etkilenen genç bir Kral olan Emanullah Han vardı. Bu sıcak ilişkiler Cumhuriyetin ilanından sonra da devam etti. Emanullah Han, Türkiye'ye ilk gelen yabancı devlet adamlarından biri oldu. Eşi ile birlikte 20 Mayıs 1928'de Türkiye'ye geldi. Atatürk konuğunu büyük bir misafirperverlikle karşıladı. O'na hem Türkiye Cumhuriyeti'nin kazanımlarını tanıtmaya imkânı buldu; hem de Türk-Afgan ilişkilerinde yeni bir sürece girildi.

Anahtar Kelimeler: Cumhuriyetin ilk yabancı konuğu, Afgan Kral'ı Emanullah Han, Türkiye ve Afganistan, Başkent'in ilk resmi misafiri.

Abstract

Mustafa Kemal Atatürk established a modern Turkey. This republic longed for a secular democracy. One of Atatürk's greatest objectives was to introduce the young republic to eastern societies. Afghanistan had an important place in the Turkey's independence struggle. It was one of the first countries which recognized Turkish Great National Congress. Treaties had been signed and technical teams had been exchanged. The ruler of Afghanistan was the young king Emanullah who was impressed with Mustafa Kemal and his accomplishments. The warm relations continued after the declaration of the republic. Emanullah Khan became one of the first foreign officials that came to Turkey. He came to Turkey with her wife on May 20th 1928. Atatürk welcomed his guest with utmost hospitality. He had the opportunity to introduce the benefits of the Turkish Republic to the king and a new process started in Turkish-Afghan relationships.

Key Words: The first foreign guest of the Republic, Amanullah Khan the King of Afghanistan, Turkey and Afghanistan, The first official guest of the Capital.

* Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, (iakbas39@hotmail.com).

Giriş

Emanullah Han, Krallığı döneminde Afganistan'da bir eğitim seferberliği başlatmış ve bu konuda diğer ülkelerdeki gelişmeleri bizzat yerinde görmek istemiştir. Bu maksatla 1927-1928 yıllarında Orta Doğu ve Avrupa'yı kapsayan bir geziye çıkmıştır. Bu gezi kapsamında 1928 yılı Mayıs ayı sonlarında Türkiye'ye de gelmiştir. Türkiye Cumhuriyeti'ne yapılan ilk devlet ziyareti olması sebebiyle bu tarihi gezi büyük önem taşımaktadır. Bu sebeple geziye çok önem verilmiş, Emanullah Han'a dostluk gösterilmiş, Milli Müdafaa ve Dışişleri Bakanlığı tarafından ayrıntılı bir gezi programı hazırlanmıştır. Bu gezi iki ülke ilişkilerine hem o dönemde hem de sonraki dönemlerde günümüze kadar uzanan olumlu katkılar yapmıştır.

1. Afganistan'ın Tarihine Kısa Bir Bakış

Orta Asya'da yer alan Afganistan'ın çok eski ve zengin bir tarihi olduğu bilinmektedir¹. Günümüzde "Afganistan" adı, bir ülkeyi ifade edecek biçimde, 18. Yüzyılın ilk yarısında ortaya çıktı². Coğrafi konum olarak Afganistan dünyanın en büyük istila yollarının birinin üzerinde bulunuyordu. Afganistan'ın bu stratejik durumundan ilk yararlananlar eski İranlılar oldu. M.Ö. 500'de İran hükümdarı Dara'nın orduları bu ülkeyi işgal etti³. Afganistan'ın tarihinde ilk Afganistan Devleti 1747'de Ahmet Şah Baba tarafından ülke İran egemenliğinden kurtarılarak merkezi "Kandahar" olarak kuruldu. Kral Ahmet Şah 1761'de Delhi'deki Timur Oğulları'nı egemenliği altına alarak devletinin sınırlarını genişletti ve büyük bir Krallık oluşturdu. 1773'te Timur Şah öldüğünde, ülkede kargaşa ve taht kavgaları vardı⁴. Bu karışıklıklar 19. yüzyılın ilk çeyreğine kadar sürdükten sonra, Dost Muhammed'in yönetime geçmesi ile ülkedeki birlik tekrar sağlandı.⁵ İlk Afgan-İngiliz ilişkisi, Kuzey Hindistan'da Peşaver sorununun çözümünde İngiliz hakemliği ile oldu. Arkasından 1839-1842 yılları arasında süren ilk İngiliz-Afgan harbi patlak verdi.

Dost Muhammed, ülkesi İngilizlerce işgal edilmesine rağmen 1863'te Kabil'e dönerek tekrar Afgan birliğini sağladı. Dost Muhammed'in 9 Haziran 1863 tarihinde vefat etmesi ile Afganistan, tekrar iktidar kavgalarının içine sürüklendi. Şir Ali'nin 1868'de iktidarı ele geçirmesiyle bu mücadele durulur gibi oldu. 1879'da vefat eden Şir Ali'nin yerine Yakup Han geçtiyse de, kısa bir süre sonra Afganistan'ın hâkimiyetini Abdurrahman Han ele geçirdi.⁶ 1901'de vefat eden Abdurrahman Han zamanında ikinci İngiliz-Afgan savaşı yaşandı (1878-1880). Bu savaş sonunda ülke, büyük çapta harap oldu ve milli birlik zayıfladı. Afganistan'ın içinde bulunduğu bu **olumsuz koşulları** fırsat bilen Ruslar, 1881'de Türkmenistan'ı işgal etti. Böylece Rus-

1 A. Jelil Uzbek, *Afganistan'da Sosyal ve Kültürel Hayat*, Yüksek Lisans Tezi, Isparta 2002, s.1.

2 *İslam Ansiklopedisi*, C.4, Milli Eğitim Basımevi, 1964, s.133; *İnönü Ansk.*, C.1, Maarif Matbaası, 1943, s.167.

3 *AnaBritannica Genel Kültür Ansiklopedisi*, s.121.

4 Halil Şimşek, "Türk-Afgan İlişkileri ve Türkiye'nin Afgan Politikası", *www.hsimsek.com*

5 Mehmet Saray, *Türk-Afgan Münasebetleri*, Veli Yayınları, 1984, s.9.

6 *Milliyet*, 20 Mayıs 1928, s.2.

lar Afganistan ile komşu oldular. 1901'de başa geçen Habibullah Han'ın, 20 Şubat 1919'da bir av partisinde kulağına kurşun sıkılarak öldürülmesiyle⁷ yerini Emanullah Han aldı⁸.

Emanullah Han tahta geçince Hindistan'daki İngiliz valiye bir mektup göndererek Afganistan'ın bağımsız bir devlet olduğunu tanınmasını istedi ve İngiltere ile iyi ilişkiler içinde bulunmayı istediğini bildirdi. Buna karşın İngiltere Afganistan'ın bağımsızlığını tanımakta tereddüt etti ve iki ülke arasındaki ilişkiler gerginleşti. Bunun üzerine Emanullah Han Hindistan'a saldırarak Üçüncü İngiliz-Afgan Savaşı'nı başlattı, savaşı kazandı ve Afganistan'ın dış siyasetini yeniden kontrolü altına aldı. Savaşı sona erdiren Ravalpindi Anlaşması sonucunda İngiltere Afganistan'ı tam bağımsız bir Krallık olarak tanıdı⁹.

Afganistan'ın bağımsızlığını sağladıktan sonra Emanullah Han ülkesini ilerletmek ve geleneksel yalnızlığını sona erdirmek için bir çağdaşlaşma hamlesi başlattı. Büyük ülkelerle diplomatik ilişkiler kurdu, 1927-1928 yılları arasında yaptığı Avrupa ve Türkiye gezilerinin ardından Afganistan'ı çağdaşlaştırmak için çeşitli reformlar yaptı. Emanullah Han, aynı yıllarda batılılaşma hamlesini gerçekleştiren Türkiye'yi yakından izledi ve "Rıza Şah'ın İran'da yaptığı gibi Atatürk'ü kendisine örnek alarak" kendi ülkesini çağdaşlaştırma faaliyetlerine başladı¹⁰.

Türkiye ile Afganistan arasındaki resmi ilişkiler ilk kez Emanullah Han döneminde gerçekleşti. Lozan Anlaşması'nın ardından Atatürk'ü ilk kutlayan yabancı devlet başkanı Emanullah Han oldu. Yine Türkiye'nin yeni başkenti olarak Ankara'nın ilan edilmesinin ardından Ankara'ya taşınan büyükelçilikler yalnızca Sovyetler Birliği ve Afganistan büyükelçilikleri oldu¹¹.

2. Emanullah Han'ın Türkiye Gezisi

Emanullah Han ülkesinde başlattığı çağdaşlaşma hamlesini yönlendirmek için diğer ülkelerdeki gelişmeleri yerinde izlemek amacıyla 1927'nin Aralık ayında birçok ülkeyi kapsayan bir geziye çıktı. Sırasıyla Mısır, Fransa, Belçika, İsviçre, Almanya, İngiltere ve Rusya'yı ziyaret etti. Emanullah Han gezisinin önemli bir durağı olarak değerlendirdiği "Mustafa Kemal'in Yeni Türkiye'sini yerinde görmek" dileğini Ankara hükümetine iletti¹².

7 Zeki Sarhan, *Kurtuluş Savaşımızda Türk-Afgan Münasebetleri*, Kaynak Yay., 2002, s.9; *İnönü Ansk.*, C.1 Maarif Mat., 1943, s.177; Ahmet K.Han, "Kavşaktaki Ülke", *National Geographic Türkiye*, Aralık, 2001.

8 www.bilgisayarforumu.com/afganistan; [www.afghanland.com/Afghanistan Amir Amanullah Khan Ghazi](http://www.afghanland.com/Afghanistan_Amir_Amanullah_Khan_Ghazi); *İnönü Ansk.*, s.177; *İslam Ansk.*, s.166; Ayrıca bkz.: *Servet-i Fünun Dergisi*, "Afganistan ve Hükümdarları", C.64, Ahmet İhsan Mat., Ankara, 1928.

9 http://en.wikipedia.org/wiki/european_influence_in_Afghanistan.

10 Mehmet Saray, *Atatürk ve Türk Dünyası*, Türk Tarih Kurumu yay., Ankara, 1995, s.163; *İnönü Ansk.*, s.177; *İslam Ansk.*, s.174; Fahir Armaoğlu, *20 Yüzyıl Siyasi Tarihi*, C.1, Türkiye İşbankası Kültür Yayınları, s.211.

11 Ziya Enver Karal, *Atatürk'ten Düşünceler*, Doğu Ltd. Şti. Mat., Ankara, s.40; Mehmet Saray, *Türk-Afgan Münasebetleri*, Veli Yayınları, İstanbul, 1984, s.30; Armaoğlu, a.g.e., s.331; Saray, a.g.e., s.96; Mustafa Barut, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Alkim Yayınevi, Ankara, s.37; Zeki Sarhan, *Kurtuluş Savaşımızda Türk-Afgan İlişkileri*, Kaynak Yay., s.118; Ayrıca Bkz, *İslam Ansk.*, C.4, Milli Eğitim Basımevi, 1964, s.172; *Milliyet*, 20 Mayıs 1928, s.2.

12 Mehmet Saray, *Afganistan ve Türkler*, s.118; *İnönü Ansk.*, C.1, Ankara, 1943, Maarif Mat., s.177;

Kralın Türkiye'yi ziyaret etme dileği coşkuyla kabul edildi ve karşılama hazırlıklarına başlandı. Yolculuk, Emanullah Han'ın, eşinin ve beraberindekilerin Sivastopol'dan gemiyle alınıp İstanbul'a ulaştırılmaları, oradan da trenle Ankara'ya getirilmeleri şeklinde planlanmıştı. Bilal N. Şimşir'in belirttiğine göre; bu yolculuk için Seyr-i Sefain İşletmesi'nin en iyi gemilerinden İzmir Vapuru tahsis edilmişti. Geminin kaptanlığını, Türkiye'nin ilk transatlantığı Gülcemal'i Amerika'ya götürüp getiren tecrübeli Lütfi Kaptan yapacaktı. Gemiye Peyk-i Şevket ve Berk-i Satvet muhripleri refakat edeceklerdi. İzmir Vapuru bu gezi için hızlı biçimde onarıldı ve düzenlendi. Kamaraların bazıları genişletilirken, güverteye kıymetli halılar konuldu. Salonunda Kış Bahçesi oluşturuldu. Kral ve Kraliçenin geceleyeceği kamara birbirinden değerli tablolarla süslendi. Salona ağır ipekli perdeler asıldı¹³.

20 Mayıs 1928 tarihli Vakit Gazetesi de Emanullah Han'ın İstanbul'a gelişini şöyle aktarmıştır:

*"Kardeş Afganistan hükümdarı dün şehrimize geldiler. Ve İstanbul halkı tarafından tezahüratla karşılandılar. Emanullah Han Hazretleri 'Türkler, siz bizim gözbebeğimizsiniz. Burada kardeş bir milletin içinde bulunduğumdan dolayı çok memnunum. Sizleri hürmet ve muhabbetle selamlıyorum. Afganlılar sizin kardeşlerinizdir. Bütün milletim tarafından sizlere selamlar söylüyorum' buyurdular."*¹⁴

30 Nisan 1928 tarihinde Rusya yolu ile Kabil'den İstanbul'a gelecek olan Kral ve eşi Kraliçe'ye yolculuğunda eşlik etmek üzere birinci mihmandar olarak ordu komutanlarından Fahrettin Altay görevlendirilmişti. Fahrettin Altay Atatürk'ün ve İsmet Paşa'nın yakınında görev almış komutanlardan biriydi ve İzmir'in kurtuluşunda, Süvari Tümenine komutan olmasıyla tanınıyordu. Mustafa Kemal ile İsmet İnönü, Fahrettin Altay Paşa'yı kardeş Afganistan'a Genel Kurmay Başkanı ve başkumandan olarak göndermeyi bile düşünmüşlerdi. Bundan ayrı olarak Fahrettin Paşa'ya özellikle Kral'ı karşılama görevi verildi. Bu emri alan Paşa, Kral'ı karşılamak için Sivastopol Limanı'na gitti. 17 Mayıs günü öğleden sonra Fahrettin Altay Paşa ve beraberindekiler, Sivastopol'a ulaştılar. Türk heyeti Sivastopol'a girdiği zaman Ruslar büyük bir karşılama merasimi düzenlemişlerdi.¹⁵ Heyeti karşılayanlar arasında Türkiye'nin Moskova büyükelçisi Tevfik Bıyıklıoğlu ile Rus Sefiri Karahan da vardı.

Fahrettin Altay Paşa'nın anlattığına göre; gece orduevinde büyük bir ziyafet verildi ve ikramlarda bulunuldu. 18 Mayıs günü saat 11.00'da Kral ile eşi Kraliçe Süreyya Sivastopol'a geldiler büyük bir merasim yapıldı ve kendileriyle tanıştırdılar¹⁶. Öğleden sonra saat 14:30'da büyük bir merasim ile uğurlandılar. Savaş gemileriyle otuz sekiz uçak bir müddet onlara re-

Ayrıca Bkz, A. M. Manzar, *Afganistan Üzerinde Kızıl Bulutlar*, Önce Yayınları, s.211; *Geçmişten Günümüze Türk-Afgan İlişkileri*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2009, s.59.

13 Bilal N. Şimşir, *Ankara... Ankara, Bir Başkent'in Doğuşu*, Bilgi yay, Ankara, 1998, s.250; *Cumhuriyet*, 18 Mayıs 1928; *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Belge No:030 18 01 01 028 23 7,s.1*.

14 *Vakit*, 20 Mayıs 1928; *Anadolu*, 20 Mayıs 1928; *Hizmet*, 20 Mayıs 1928, *Milliyet*, 20 Mayıs 1928.

15 *İkdam*, 18 Mayıs 1928.

16 *Hizmet*, 20 Mayıs 1928.

fakat ederek Kral'ı geçirdiler¹⁷. Kral, sivil giyinmiş, esmer, kara bıyıklı ve kara gözlü yakışıklı bir gençti. Gürbüz ve çevikti. Kraliçe, nazik ve güzeldi, bir Avrupalı gibi açık giyiniyordu. Kral Türkçe biliyor ve meramını anlatabiliyordu. Kraliçe ise Farsça konuşuyordu. Vapurda Kral ve Kraliçe samimi bir halde gazetecilerle görüşüyorlar, Kral Kraliçeye tercümanlık yapıyor, fotoğrafçılar bol bol resim çekiyorlardı. Resmîyetten kaçınan Kral popüler görünmeye çalışıyordu. Öğle yemeğini Fahrettin Altay Paşa ile beraber yemişler geceyi de vapurda eğlenerek geçirmişlerdi.

19 Mayıs günü öğleden sonra geminin süvari kulesinde Kral Fahrettin Altay Paşa'ya seyahatini ve Afganistan'ın güzelliklerini anlatmış, denizleri olmamasından esefle bahsetmiş, Atatürk'ün milli mücadeledeki başarısından övgüyle ve gıptayla söz etmiştir.

Boğaza yaklaştıklarında bizim donanmayla uçaklarımız gökyüzüne çıktı, İstanbul valisi Mithat Bey ile Donanma Kumandanı Amiral vapurlarına gelerek Kral ve Kraliçe'yi selamladılar. Bir kafile halinde boğaza girdiler. İki tarafta sahillerde yığılan halkın mendil sallayışları ve tezahüratları arasında ilerlerken, Kral ve Kraliçe boğazın muhteşem güzelliğine olan hayranlıklarını dile getirdiler¹⁸.

2.1 Ankara Gezisi

Ankara 13 Ekim 1923 tarihinde yeni devletin başkenti olmuştu.¹⁹ Ankara yeni devletin başkenti olduğundan bu yana hiçbir yabancı hükümdar veya devlet adamı Ankara'ya ayak basmamıştı. Başkent Ankara'ya ilk ziyaret gerçekleştiren hükümdar olma şerefine Emanullah Han sahip olmuştur.

O günlerde bazı ülkeler özellikle İngiltere Ankara'nın başkent oluşunu kabullenmek istemiyor, elçileri Ankara'ya gelmemek için adeta direniyor, Ankara'yı boykot etmeye kalkışıyorlardı. Ayrıca bundan dolayı da bu gezi Türkiye'yi ve Atatürk'ü çok mutlu etmiştir²⁰.

2.1.1 Ankara Gezisi'nin Birinci Günü

Emanullah Han ve Kraliçe İstanbul'a varmalarının ardından Haydarpaşa Garı'ndan bir trenle Ankara'ya hareket ettiler. Tren 10 Mayıs 1928 günü saat 11:00 civarında Ankara'ya ulaştı. Ankara Garı'nda devlet erkânı bu önemli misafiri karşılamak için hazırды. Bilal Şimşir'in Emanullah Han'ın karşılanması ve ilk günü ile ilgili belirttiğine göre; 20 Mayıs 1928 Pazar günü Ankara şehri güzel bir gün yaşıyordu. Saat 11.00'a doğru Meclis Başkanı, Başkan vekili, Hükümet üyeleri,

17 *İkdam*, 19 Mayıs 1928.

18 Fahrettin Altay, *10 Yıl Savaş ve Sonrası (1912-1922)*, İnsel yay., İstanbul, 1970, s.s.426-429; *İslam Ansk.*, s.174; Armaoğlu, *a.g.e.*, s.331; Anıl Çeçen, *Atatürk ve Avrasya*, Cumhuriyet Kitapları, 1999, s.193; Sarihan, *a.g.e.*, s.247; Hasan Uysal, *Adı Afganistan*, Boyut Yayınları, İstanbul, 1988, s.72; Han, *a.g.m.*; *Hizmet*, 20 Mayıs 1928, s.2.

19 "İsmet İnönü'nün Hatıraları", *Cumhuriyet'in İlk Yılları-2 (1923-1938)*, Yeni gün Haber Ajansı, 1998, s.91; Şimşir, *a.g.e.*, s.242; Karal, *a.g.e.*, s.40.

20 Şimşir, *a.g.e.*, s.250.

büyük üniformalı, resmi kıyafetli, ordu mensupları, Hükümet ve devlet dairelerinin mensupları birer birer gelmeye başladılar ve programda belirlenmiş yerlerini aldılar. Vekil Beyler geldikçe törendekiler yerlerine geçiyorlardı. Meclis başkanı İsmet Paşa istasyonun arka kapısından girerken, resmi tören müziği başladı. Bando selam havası çaldı. Şehrin üzerinde uçaklar uçuyordu. Gazi Hazretleri bir ara çadırından çıktı ve havada uçan uçakları selamladı. Saat 11.30'a doğru bir düdük sesi ile aylardan beri beklenen misafir geldi. Defneler arasındaki Türk ve Afgan bayrakları ile süslenmiş lokomotif uzaktan bir müjdeci gibi göründü. Tren durdu ve vagonun balkonunda Kral üniformasıyla, Kraliçe Hazretleri bir manto ile sade olduğu kadar zarif giyinmiş halde göründüler. Kral ve Kraliçe'nin arkasında Afgan büyükleri bulunuyorlardı. Gazi Mustafa Kemal iki adım ilerleyerek kardeş milletin Kral'ını, Türkiye'nin büyük misafirini başıyla selamladı. Emanullah Hazretleri resmi selamlamadan sonra elini Gazi Hazretleri'ne uzattı ve kalpten gelen arzu ve sevinçle iki el birleşti. Gazi Mustafa Kemal Hazretleriyle Emanullah Han Hazretleri kucaklaştılar.²¹ Kral Hazretleri sağında duran Kraliçeyi Gazi Hazretleri'ne takdim etti ve Gazi Hazretleri Kraliçe Hazretleri'nin elini sıktı. Daha sonra Mustafa Kemal kısa cümlelerle misafirlerine 'hoş geldiniz' dedi ve seyahatinin iyi geçip geçmediğini sordu. Devamında takdim töreni başladı. İlk Kral Hazretleri yanındakilerini Gazi Hazretleri'ne takdime başladı. Sonra Gazi Hazretleri tarafından meclis başkanı Kazım Paşa'dan başlayarak Başvekil (Başbakan), Vekiller, Askeri Erkan Kral Hazretleri'ne ve Kraliçeye birer birer takdim edildi. Kral Emanullah Han Hazretleri eski Kabil elçisi Fahri Paşaya güzel sözler söyleyerek kucakladı²².

Devlet ileri gelenleri Kral Hazretleri'ne takdim edildikten sonra Şehir Emniyet Müdürü Asaf Bey iki adım ilerleyerek kısa bir konuşma yaptı:

"Dost ve kardeş milletin yüce hükümdarı Ankara şehrine şeref buyurdunuz. Ankara halkı ve şehir adına hoş geldiniz deme gibi şerefli görevi arz etmekten dolayı mutluyum" dedi ve Kral Hazretleri de şu cevabı verdi: *"Sevdiğim bir millet arasında kendimi görmekten dolayı mutluyum. Ankara halkına teşekkür, saygı ve selam ederim."* buyurmuşlardır. Sonra Asaf Bey Kraliçe Hazretleri'ne zarif bir buket hediye etti²³.

Teşrifat memurları ileride duran otomobillere işaret verdiler. Arabalar programda tespit edildiği gibi Ankara Palas yönüne hareket etti. Ankara Palas önünde halk, dost ve kardeş milletin reisini görmek ve alkışlamak için dolmuştu. Arabalar geçtikçe alkışlar yükseliyor, Emanullah Han Hazretleri halkı selamlıyordu. Kral ve Gazi Hazretleri, Kraliçe Hazretleri ve diğer eşliğinde olanlar otele girdiler. Gazi Hazretleri misafirlerine dairelerine kadar eşlik etti ve beş dakika kadar birlikte oturduktan sonra istirahat etmeleri için misafirleri terk ederek Çankaya'ya geri döndü.

Caddede halkın alkışları dinmiyordu. Dakikalar geçtikçe yükseliyordu. Kral Hazretleri otelin büyük balkonuna çıkarak kendisini kalpten kopan bir sevgi ve samimiyetle alkışlayan halkı selamladı. Fakat halkın Emanullah Hanın her selamına dakikalar süren alkışları üzerine Kral Hazretleri içeriye girerek biraz sonra Kraliçe ile tekrar halka sevgilerini göstermek için balkona çıktı. Kral ve Kraliçe Hazretleri kendileri için özel olarak hazırlanan öğle yemeğini Ankara Palas otelinde yediler²⁴.

21 *Vakit*, 18 Mayıs 1928.

22 Altay, a.g.e., s.428; Ertan Ünal, "Cumhuriyetin İlk Resmi Konuğu", *Popüler Tarih Dergisi*, Şubat 2007, S.78, s.47; *Anadolu*, 21 Mayıs 1928; *Hizmet*, 21 Mayıs 1928.

23 *Anadolu*, 21 Mayıs 1928; *Hizmet*, 21 Mayıs 1928; *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Belge No:030 18 01 01 028 23 7*, s.4.

24 Ünal, a.g.m., s.48.

Saat 15.30'da Kral ve Kraliçe Hazretleri oteli terk ederek eşliğindekilerle beraber Çankaya'ya giderek Gazi Mustafa Kemal Hazretleri'ni iade ziyaretinde bulundu. Çankaya yolundaki köşklerde herkes bahçelerden, pencerelerden aziz misafirlerin geçmelerini bekliyordu. Afgan hükümdarı böylece samimi bir ilgiden doğan sevgi gösterişi içinde büyük kurtarıcının ikametgâhına vardı.

Saat 17.00'de Gazi Hazretleri misafirleri ile birlikte Türkiye Büyük Millet Meclisine geldi. Bu sırada uluslararası rakamların kanun teklifi görüşülüyordu. Ve farklı görüşlerden dolayı tartışmalar yaşanıyor. Kral Hazretleri ilgi ile görüşmeleri takip etti. Gazi Hazretleri'nin açıklamalarını dinledi. Alkışlar arasında kabul edilen kanun teklifinden sonra istiklal madalyalarını sahiplerine verme töreni başladı.

İstiklal madalya teslim töreni başlayınca Kazım Paşa Hazretleri yerini terk ederek kürsüye geldi. Meclis Başkan koltuğuna vekillerden Rafet Bey oturdu. Kâtip Afyonkarahisar milletvekili Ruşen Eşref Bey isimleri okudu, madalya sahipleri de sırasıyla kürsüye gelerek Kazım Paşa Hazretleri'nden madalyalarını aldılar. Kürsüye çıkan ihtiyar bir kadın, Kraliçe Hazretleri'nin özellikle dikkatini çekti. Bu kadın şehit Mülazım Murtaza Efendinin annesi Dürriye Hanım'dı. Eski tarzda başörtüsünü örtmüştü. Evladının vatana borçlu olduğu görevini ifa etmesinden doğan bir sevinçle kürsüye geldi. Bu şehit anası, üyeler, Kral ve Kraliçe locaları terk ederken selam verdiler ve meclis üyeleri tarafından alkışlarla uğurlandılar.

Saat 19.00'da Gazi Hazretleri misafirlerine balkondan Ankara civarını gösterip birşeyler anlatırken başta ordu müfettişi Ali Sait ve Erkânı Harbiye Müdürü Hüseyin Hasan Paşalar olduğu halde göğüslerine harp madalyalardan kazandıkları şan ve şerefimizi takan İstiklal kahramanları muhafızlar, mektepliler ve izciler geçit töreni yaptı. Kral Hazretleri kahramanları selamladı ve geçidi büyük bir dikkatle takip etti. Mini mini mektepli kızlarımız geçerken Kraliçe ellerini kaldırarak yavruları selamladı. Geçit töreni bittikten sonra İstiklal Marşı ve güzel şarkılar arasında misafirlerimiz ve büyük Gazimiz meclisten çıktılar ve yaya olarak otelin önüne geldiler. Misafirlerine veda ettikten sonra halkın alkışları arasında Kral ve Kraliçe köşklerine çekildi²⁵.

2.1.2 Cumhurbaşkanı'nın Konuklarına Ziyafeti:

20 Mayıs 1928 akşamı Kral ve Kraliçe Hazretleri şerefine Cumhurbaşkanı tarafından bir ziyafet verildi.²⁶ Kazım Paşa, Başvekil Paşalar, Vekil Heyeti, Divan Başkanı, Ordu Mensupları, Yazarlar, Hükümet Erkânı hazır bulundular. Bu vesile ile Cumhurbaşkanı tarafından ve Afgan Kral'ı tarafından karşılıklı konuşmalar oldu²⁷.

Gazi konuşmasında:

"Kral Hazretleri,

Türk milleti ve Cumhuriyet Hükümeti ve ben, zatı hükümdarlarını ve Kraliçe Hazretleri'ni Türkiye'de görmekte pek ziyade mesrur ve memnunuz.

25 Bilal N. Şimşir, *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, C.1, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1993, s.30.

26 *Vakit*, 21 Mayıs 1928; *Hizmet*, 22 Mayıs 1928; *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Belge No:030 18 01 01 028 23 7*, s.6.

27 *İkdam*, 21 Mayıs 1928; *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Belge No:030 18 01 01 028 23 7*, s.6.

Bugün kardeş Afgan milletini, asil ve kıymetli şahıslarında temsil eden biraderim hassım Kral Hazretleri'ni ve muhterem Kraliçe Hazretleri'ni hükümet merkezimiz Ankara'da Türk milleti ve devleti namına şahsan selamlamakla bahtıyırım.

Afgan milleti ile menşei Orta Asya olan ecdadımız arasındaki münasebetler ve uhuvvet rabitaları pek kadimdir. Tarihin silinmez sahifeleri, o münasebetlerin ebedi hatıraları ile doludur²⁸.

İşte bugünkü Afgan ve Türk milletleri, sayısız asırların ve büyük kıtaların içine hatıralar ananeler salan büyük milletlerin evlatlarıdır.

Aziz dostumuz Kral Hazretleri!

Tarihin ne garip tecellileri, dünya hadiselerinin ne manidar tesadüf ve müşabehetleri vardır. Zatı hükümdarları, 1919'da kahraman Afgan milletinin balında olarak, Asya'nın ortasında, istiklal için mücadeleye atılırken biz de aynı tarihte burada, Avrupa'nın şarkında, bütün medeni cihanın pişienzarında, istiklal ve hürriyetimize vurulan darbelere göğüslerimizi siper ederek dövüşüyorduk.²⁹

İstiklal ve hürriyetlerini her ne bahasına ve her ne mukabilinde olursa olsun, ihlal ve takyide asla müsamaha etmemek; istiklal ve hürriyetlerini bütün manasıyla masum buldurmak; ve bunun için icap ederse, son ferdinin son damla kanını akıtarak tarihini şanlı misal ile tezyin etmek; işte istiklal ve hürriyetin hakiki mahiyetini, şamil manasını, yüksek kıymetini, vicdanında idrak etmiş milletler için esasi ve hayati prensip... Ancak bu prensip uğrunda her türlü fedakârlığı, her an, ifaya müheyya ve kadir bulunan milletlerdir ki, müt-emadiyen beşeriyetin hürmet ve riayetine layık bir heyeti içtimaiye olarak mütalaa olunabilir. Afgan milleti ve Türk milleti, bu iki kardeş millet, bu prensibin hakiki salikleri olduklarını fiilen ispat ettiler³⁰.

Kral Hazretleri!

Medeni ve teceddütکارانه islahat yolundaki faaliyet ve mesainizin ne kadar huzur ve sükûn iltizam ettiğini takdir ve buna mazhariyetinizi samimiyetle temenni ederim. Gerçi Afganistan'ın coğrafi vaziyeti ve bu sebeple devletinizin siyasi şeraiti mühim, ciddi ve naziktir.

Tarih, bu ehemmiyet ve nezaketin içinde bulunulan şerait ve ahval ne olursa olsun; bir an nazarı dikkatten dur tutulmamasını amirdir. Hatta vehim ve vesveseyle! Fakat, derakap Beyan etmeliyim ki, Afganistan'ın Hindi kuş'u ile çetin ve sert tabiatı ve Afgan milletinin müspet zekâ, cesaret ve kahramanlığı ve bilhassa Afgan devletinin mümtaz hükümdarının yüksek şahsiyeti her türlü ihtimalin karşısında katiyet ve kudretle yükselen bir abidedir. Biz bunu biliyoruz ve kalbi hislerle takdir ediyoruz.

Sizi ve milletinizi ve memleketinizi cidden seven Türk Milleti'nin reisi olarak, samimen arz edeyim ki, Afganistan'ın maddi ve manevi terakki ve tealis yolunda teşebbüslerinizin, az zamanda husulpesir olduğunu görmek, bizim ahassı amalimizdir. Muvaffakiyetinizin muhakkak olduğuna itminanımız katidir. Bu hususta, bir kardeş millete tabiaten teveccüh eden vazife ve mükellefiyetleri, türe Devleti, istitaati dairesinde ifaya şitaban olmaktadır.

28 Şimşir, a.g.e., s.31; Geçmişten Günümüze Türk-Afgan İlişkileri, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2009, s.62

29 Sarıhan, a.g.e., s.247; ATASE Başkanlığı Yayınları, a.g.e., s.63.

30 Şimşir, a.g.e., s.32.

Afganistan'ın kıymetli hükümdarı Emanullah Hazretleri,

İstikbalin yüksek ufuklarından tulua başlayan güneş asırlardan beri ıstırap çeken milletlerin taliidir! Bu taliin artık bir daha siyah bulutlara bürünmemesi, milletlerin ve onların pişovalarının ihtimam ve fedakârlığına vabestedir. Afgan milletinin ve zikudret hükümdarının ve pek muhterem Kraliçe Hazretleri'nin talii tealisi parlak olsun" dedi³¹.

Atatürk söylevini bitirdikten sonra Emanullah Han da Afgan milleti ile Türk milleti arasındaki kardeşlik bağlarını şöyle dile getirdi:

"Aziz ve âlicenap kardeşim,

Aziz Türkiye toprağına muvasalat ve mümtaz zatınız ve biraderiniz Türk milletiyle vukua gelen mülakat münasebetile duymakta olduğum nihayetsiz kalbi sürurumu zaptedemiyorum.

Tabiat dâhil bu iki milletin yeni hayatının tarihini bir zamandan başlatıyor. Yani Afgan milleti şerefli bir hayat istihsal etmek için benim emrim altında müttehid-ül kerime olarak mesai ibrazına başladığı zaman necib Türk milleti dahi bergüzide ve dana zatınızın rehnumalığiyle hukuk-u meşruasını istirdat için merdane mücahedeye kıyam etmiş idi.

Vuku bulan milli mesai hiçbir asırda neticesiz kalmadığı gibi bu iki gayyur milletin mücahedeleri de menfaatle dolu neticeler intac eyledi. Ve bu iki millet mevcudiyetlerini ve yaşamak haklarını medeni dünya muvacehesinde ispata muvaffak oldular

Biz iki birader ve refik-i mesaiyiz ve bu iki kardeş milletin mukadderatı atıye sefinesini idare ve memleketlerimizde asr-ı hazır terakkiyatını istihsal için makasid ve vezaif sahibiyiz. Afgan milleti kendine biraderlik noktai nazarından teveccüh eden vazifelerin ifasına istitadı derce müheyyadır³².

Muhterem Reis Hazretleri!

Aziz Türkiye'nin faaliyet ve kudret numunesi olan Zatı Devletinizin gece gündüz çektiğiniz zahmetler neticesinde hâsil eylediği bugünkü terakkiyatı ben ve aziz milletim memnuniyet ve iftihar dolu gözler ile görmekteyiz.

Necip Türk milletinin terakki ve teali yolunda attığı her adımdan dolayı Afgan milleti müftehir olmaktadır. Biz Zatı Âlinizin genç Türkiye'yi dokuz sene zarfında ne büyük terakki payelerine çıkardığınızı, ne gibi ihtiyaçlardan kurtardığınızı ve bu kahraman milletin saadet ve kuvvetini nasıl istihsal buyurduğunuzu itminan ve şükran ile dolu bir göz ile görüyoruz. Ben kati bir itminan ve kanaat ile genç Türkiye'nin parlak istikbalini görmekteyim. Sizi bunun yegâne amili bildiğim cihetle Zatı biraderinize karşı büyük bir hissi muhabbet ve halel-i napezir bir imtina duymaktayım.

Türk Milletinin Kıymetli Hükümdarı Reis Hazretleri,

Ben ve Kraliçe, benim ile aziz milletim hakkında derin biraderlik hissiyatını ve Türk milletinin lütfünü gösteren Zatı Âlinizin samimiyet ile dolu sözlerinizden ve hidematı milli yeme taalluk eden takdiratınızdan dolayı teşekküratı kalbiyemizi tecdide eder ve aziz Türk milletinin terakki ve tealisini ve Türkiye'nin yegâne necisi olan Zatı devletinizin ömür ve afiyetinin devamını temenni eyleriz"³³.

31 Saray, a.g.e., s.s.49-50-51; Şimşir, a.g.e., s.33; *Aydın Tarihi*, No:52, Temmuz 1928, s.3374; Ayrıca Bkz.: Ünal, a.g.m., s.47; *İkdam*, 21 Mayıs 1928, s.1.

32 Şimşir, a.g.e., s.34; Ayrıca Bkz.: Ünal, a.g.m., s.47.

33 Sarıhan, a.g.e., s. 35; *Hizmet*, 22 Mayıs 1928, s.1.

Bu tarihi konuşma üzerinde dikkatle durmak, Atatürk'ün söyledikleri üzerine tekrar düşünmek gerekir. Atatürk'ün konuşmasında belirttiği hususlar ve tavsiyeler ve onun Türkiye'de yaptığı inkılâplar Emanullah Han üzerinde büyük bir etki yapmıştır. Bunun göstergesi olarak Emanullah Han "Ağabeyim" dediği ve örnek saydığı Atatürk ile çok çabuk dost olmuş ve kendisine yapılan nasihatleri tamamıyla benimseyip kabul etmiş ve onları tatbik edeceğini söylemiştir. Atatürk'ün ona yaptığı nasihatlerin başında kuvvetli bir ordu kurmak ve bütün diğer işlere ondan sonra başlamak geliyordu³⁴.

Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın ve Kral Emanullah Han'ın 20 Mayıs 1928 günü akşamı Cumhurbaşkanı Hazretleri tarafından Kral onuruna verilen yemek ziyafetinde yapmış oldukları konuşmalar Fransızcaya çevrilip basına ve büyükelçiliklere verildi. İngiltere Büyükelçisi George Clerk, bu çevirileri 22 Mayıs günü Londra'ya göndermiş ve bazı yorumlarda bulunmuştur. Bu yorumları Bilal Şimşir şöyle özetlemektedir:

"Gazi'nin konuşması, kardeş millet yararına bazı ilkeleri içereceği, bu nedenle Gazi'nin buna özellikle önem verdiği bir süredir söyleniyordu. Konuşmada kanının son damlasına kadar bağımsızlığını savunması gerektiğini Afganistan'a hatırlatıyor. Kral'a da, terakki yolunda Gazinin cesareti ve kararlılığı ile yürümesi salık veriliyor. Ancak Mustafa Kemal, Türk ve Afgan kardeşliğini vurgularken Afganistan'ın Asya, Türkiye'nin ise Avrupa olduğu gerçeğini belirtme gereği duyuyor. Konuşmasında, Afganistan'a doğrudan yapılacak yardımlara da değinen Gazi, ancak bu yardımların Türkiye'nin imkânları ölçüsünde olacağını belirterek sınırlandırılmasına da özen gösteriyor.

Cumhurbaşkanı, Afganistan'ın coğrafi durumuna ve dolayısıyla ülkenin ciddi ve nazik siyasi şartlarına imada bulunuyor ve açıkça Hindi Kuş'tan söz ediyor. Buna bakarak konuşması İngiltere aleyhtarı bir tonda imiş gibi görülebilir. Ankara'daki Rus Büyükelçisi Bay Suritz belki bunu böyle okuyup keyiflenecektir. Ama ben böyle bir yoruma katılamam. Gazi, Afganistan'ın iki büyük ve güçlü devlet arasında zor bir yolda olduğunu söylemek istemiştir. Gerek Mısır'ın gerek Afganistan'ın önündeki engel İngiltere'dir. Bu durum Gazi'nin İngiltere ile ilişkilerini de etkilemez. Çünkü o, İngiltere ile olan kendi zorluklarını halletmiştir.

Gazi'nin İngiltere yanlısı olduğunu söylemek istemiyorum. Ama bugün onun İngiltere ve Batılı devletler ile mümkünse yakınlaşmaya çalıştığı kanısındayım. Tarih araştırmacıları için şu nokta da ilginç olabilir: Gazi'nin ve Emanullah Han'ın konuşmasında İslam kelimesi bir defa bile geçmiyor"³⁵.

Mustafa Kemal Hazretleri Türkiye Cumhuriyeti'nin başkenti Ankara'da ilk defa bir hükümdar ağırlamaktan mutlu olmuştur. Bunu açıkça şu sözleriyle de belirtmiştir: "Birader-i hassım Kral Hazretleri'ni ve muhterem Kraliçe Hazretleri'ni hükümet merkezimiz Ankara'da Türk Milleti ve Türk Devleti namına şahsen selamlamakla bahtiyarım".

Atatürk tarihi doğru olarak değerlendirdiği gibi geleceği de açık seçik görmektedir. Ufkun ötesini görmektedir. Konuşmasında:

34 Saray, *Afganistan ve Türkler*, s.122.

35 Şimşir, *Atatürk ve Afganistan*, s.s.173-175.

“Geleceğin yüksek ufuklarından doğmaya başlayan güneş, asırlardan beri acı çeken milletlerin talihidir! Bu talihin artık bir daha siyah bulutlara bürünmemesi, milletlerin ve onları yöneten önderlerin özenine ve özverilerine bağlıdır.” demiştir. Bugün kardeş ülke Afganistan'ın başına gelen felaketlerin sorumlularının kimler olduğunu bu ifadelerin içinde görmek mümkündür³⁶.

Mustafa Kemal Atatürk Cumhurbaşkanı seçildikten sonra yurt dışına çıkmamış, hatta Ankara'dan İstanbul'a dokuz yıl boyunca gitmemiştir. Buna karşın Afgan Kralı'nın uzun süren bu yurt dışı gezisini ilgi ve kaygıyla izlemiştir. Gazi Hazretleri konuşmasında Kral'ı ikaz etmeyi de ihmal etmiyor ve “devletinizin siyasi şartları önemlidir, ciddidir ve naziktir. Tarih bu ehemmiyet ve nezaketin bir an bile gözden uzak tutulmamasına amirdir” diyordu³⁷.

Gazi Mustafa Kemal Hazretleri, bu nedenlerden dolayı Kral'ın devrileceğini sanki anlamıştı. Tarihi hatırlatarak onu uyarmıştır. Afganistan'ın kuruluşundan bu yana kaç emirin öldürüldüğünü ve kaçının devrildiğini hatırlatmak istemiştir.

Emanullah Han'ın Afganistan'da yapmak istediği yenilikleri Gazi Hazretleri takdirle izlediğini söylüyor. Fakat Afganistan toplumunun tutucu yapısına da Kral'ın dikkatini çekiyor. Bu açıdan Türkiye ile Afganistan farklılıklar arz etmektedir. Türkiye'nin kat etmiş olduğu aşamalardan olan Nizam-ı Cedit, Tanzimat, Islahat, Birinci ve İkinci Meşrutiyet ve nihayet Anadolu İhtilalinin benzeri hiçbir gelişmeyi Afganistan yaşamamıştır. Dolayısıyla Afganistan'da Türkiye benzeri yenilikler yapmanın daha güç olacağına dikkat çekmektedir³⁸.

Emanullah Han'da girişken bir Kral idi, reform yanlısıydı. Ama dikkatli olmak durumundaydı, yoksa o kökleşmiş örf ve adetler, o hassasiyetler ciddi sorun yaratabilirdi. Fakat toplumun aydın evlatları da vardı. Onların yardımıyla doğru yolu göstermek, iyi önderlik etmek etkili ve verimli olabilirdi³⁹.

Atatürk, Emanullah Han'ın ziyareti için iyi hazırlanmıştı. Afganistan tarihini de incelemişti. Konuşmasında Türk-Afgan ilişkileri tarihine, Türk ve Afgan halklarının geçmişteki ilişkilerine genişçe yer veriyordu. Doğru tespitler, yerinde değerlendirmeler yapıyordu. Atatürk ün bu konuşması bütünüyle iyi hazırlanmış, güçlü ve değerli bir tarihi belgedir⁴⁰.

2.1.3 Ankara Gezisinin İkinci Günü

21 Mayıs Pazartesi günü Kral, saat 11.30'da Fahrettin ve Naci Paşalar ve Afgan devletinin büyükleri ile Türkiye Büyük Millet Meclisine gelerek Ankara'daki yabancı elçileri tören daairesinde kabul ettiler. Bu esnada Kral askeri üniformasını giymişti. Resmî kabul bittikten sonra Kral beraberindekilerle otele geri döndü. Aynı gün saat 13.00'da Başvekil tarafından Çankaya'daki konaklarında Kral ve Kraliçe şerefine özel bir öğlen yemeği verildi. Kral ve Kraliçe ile beraberindekiler, otomobillerle mızraklı süvari takımları arasında Çankaya'ya gitti ve konağın kapısında

36 www.ataturksitesi.com/makaleler

37 Şimşir, a.g.e., s.s.175-176.

38 A.g.e., s.s.175-176.

39 Saray, a.g.e., s.52.

40 Şimşir, a.g.e., s.s.176-178.

karşılandılar. Öğlen yemeğinde Cumhurbaşkanı ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı Kazım Paşa ve eşleri Huriye Tarzi Hanımefendi bulundular. Yemektten sonra misafirler ve Cumhurbaşkanı saat 16.00'a doğru yarış yerine gittiler⁴¹.

Koşular bittikten sonra Gazi Hazretleri misafirlerini alarak her zamanki gibi halkın candan sevgi alkışları arasında koşu yerini terk etti. Ankara o gün yine büyükleri ile birlikte bir aile görünümünde idi. At yarışları sadece bir vesile idi. Ancak parola hep çalışma hep irade hep başarı idi⁴².

Kral ve Kraliçe koşu yerinden döndükten sonra saat 20.30'da Dışişleri Bakanımız tarafından onurlarına bir akşam ziyafeti verildi. Saat 22.00'da bütün diplomatik kurumların hazır bulunduğu bir resmî kabul yapıldı. Dışişleri Veliki Doktor Tevfik Reşit Bey tarafından Afgan Kral'ı ve Kraliçesi şerefine verilen bu ziyafette misafirlerimiz, Cumhurbaşkanımız, Prenses Nurisirrac, Huriye Tarzi Hanımefendi, Serdar Mehmet Han, Serdar Gulam Sadık Han, Saray Veziri Mehmet Yakup Han, Sahip Abdullah Han, Roma Elçisi Ali Mehmet Han vardı. Ayrıca Afgan ve Türk diplomatlarla beraber yerli ve yabancı misyon şefleri de yemekte yer aldılar. Saat 20.30'da başlayan bu yemek 22.30'da bitti⁴³.

2.1.4 Ankara Gezisinin Üçüncü Günü

22 Mayıs Salı günü saat 11.00'da Vali Vehbi, Şehir Emni Asıf, Velayet meclisinden İbrahim Rauf ve Ankara Belediyesinden Mümtaz Beylerden oluşan bir heyet Kral ve Kraliçe Hazretleri tarafından otelin Kral Hazretleri'ne tahsis edilen salonunda kabul edildiler. Heyet şehir halkının memnuniyetini ve samimiyetini ifade etmek amacıyla bazı hediyeler takdim ederek kabulünü rica etti⁴⁴.

Hediyelerin takdimi sırasında Şehir Emni şu cümleleri söyledi: "*Ankara halkının zat-ı hükümdarlarına takdim edeceği hediyeler ne kadar pahalı dahi olsa Kral Hazretleri'nin huzuru karşısında değersiz kalır. Biz ise kardeş milletin hükümdarına gözlerimiz kadar sevdiğimiz Türk Milleti'nin göz bebeği olan Gazi'nin büstünü kararlaştırdık*"⁴⁵.

Asıf Bey'in bu sözlerinden çok duygulanan Kral Hazretleri cevaben Büyük Gazi'ye karşı taşıdığı derin saygıdan dolayı her zaman bu büstü gözlerin önünde bulundurmaktan onur duyacağını söyledi. Kral bundan sonra Ankara şehrinin son senelerde gösterdiği ilerlemeyi büyük gurur ve memnuniyet ile izlediklerini beyan ederek şehrin planını istedi. Kral Emanullah Hazretleri 22 Mayıs 1928'de Çankaya'da ikametlerine tahsis edilen Maraş Milletvekili Medhet Bey'in köşküne taşındı. Kral ve Kraliçe Hazretleri 22 Mayıs günü öğle yemeğini Dışişleri Konağı'nda yediler.

Milletvekili heyetini saat 16.00'da Çankaya'da tahsis edilen köşkte kabul ettikten sonra Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı tarafından Kral Hazretleri'ne özel bir çay ziyafeti düzenlendi⁴⁶.

41 Cumhuriyet, 23 Mayıs 1928; Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Belge No:030 18 01 01 028 23 7, s.6.

42 Aynı Tarihi, s.s.3376-3377.

43 A.g.e., s.s.3373-3374.

44 Ünal, a.g.m., s.48; Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Belge No:030 18 01 01 028 23 7, s.7.

45 A.g.e., s.49.

46 Cumhuriyet, 24 Mayıs 1928; Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Belge No:030 18 01 01 028 23 7, s.7.

2.1.5 Kral ve Kraliçe Hazretleri'nin Ziyafeti ve Ankara Gezisinin Devamı

Kral ve Kraliçe tarafından 22 Mayıs akşamı Ankara Palas Otelinde Cumhurbaşkanı onuruna bir ziyafet verildi⁴⁷. Bu ziyafette Cumhurbaşkanı, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı Kazım Paşa ve eşleri, Başbakan İsmet Paşa ve eşleri, Erkânı Harbiye Umumiyesi Müdürü Füzi Paşa, Adalet Bakanı Mahmut Esad, Bakan Abdulhaluk Bey, Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Bey ve eşleri, İçişleri Bakanı Şükrü Kaya Bey, Maliye Bakanı Şükrü Saraçoğlu Bey, Eğitim Bakanı Necati Bey, Ekonomi Bakanı Rahmi Bey ve eşleri, Nafa Bakanı Behiç Bey, Sağlık Bakanı Refik Bey katılmıştı⁴⁸.

Memleketimizin aziz misafirleri Afgan Kral'ı ve Kraliçesi 23 Mayıs 1928 Çarşamba günü akşama kadar Çankaya'daki ikametgâhlarında oturdular. Kral öğle yemeğini Cumhurbaşkanı Gazi Hazretleri ile birlikte yedi. Cumhurbaşkanı Gazi Hazretleri ile Kral Hazretleri iki saat görüştü.

Kral saat 18.00'da arabasıyla şehir civarında bir gezinti yaptı. 23 Mayıs akşamı Ankara Palas otelinde Kral tarafından Gazi onuruna bir ziyafet verildi ve bu ziyafette Bakanlar Kurulu heyeti ve elçiler hazır bulundu.

Misafirlerimiz Afgan Kral'ı ve Kraliçesi, 24 Mayıs Perşembe günü öğlene kadar Çankaya'da ikametlerine tahsis edilen köşkte istirahat etti. Kral öğleden sonra Dışişleri Konağı'nda onurlarına verilen özel çay ziyafetine katıldı ve konak bahçesindeki tenis sahasında Başbakan İsmet Paşa ve Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Bey ile tenis oynadılar. Kraliçe Süreyya Hanım da Paşaların eşleriyle birlikte şehirde bir gezinti yaptı⁴⁹.

Afgan Kral'ı, 25 Mayıs Cuma günü, saat 15.30'da Fahrettin ve Naci Paşalar ile Elçi Gulam Ceylani Han ve beraberindeki Afgan Zatları ile bir resim sergisini ziyaret etti. Kral sergideki eserleri birer birer dikkatle inceledi ve sanatçılarımızı takdir etti. Beğendikleri tablolardan da yirmi tanesini satın aldı⁵⁰.

Kral saat 16.00'da beraberindekilerle Gazi Paşanın çiftliğini ziyaret etti. Kraliçe de bu ziyarette birlikte bulundu. Gazi misafirlerini çiftliğin kapısında karşıladı. Ve saat 17.30'a kadar çiftliği gezdirdi. Saat 18.00'da Gazi havuzuna çıkıldı. Kral ve Gazi 10 dakika kadar sandal gezintisi yaptı. Sonra çiftlik binasına gelerek çiftliğin mamullerinden olan peynir, tereyağ, yoğurt ve benzeri mamullerle kahvaltı yaptılar. Gazimiz misafirlerimize çiftliğin çıkışına kadar eşlik etti ve kucaklaşarak misafirlerini uğurladı⁵¹.

Kraliçe Süreyya Hanım 26 Mayıs Cumartesi günü saat 15.00'da Prenses Nuri-sirrac, Huriye Tarzi Hanım efendi, Fahrettin ve Naci Paşaların eşleri ile birlikte resim sergisine gitti ve sergide değerli ressamlarımız tarafından karşılandılar. Tabloları birer birer dikkatle incelediler. Kraliçe Hazretleri özellikle bayan sanatçılarımızla ilgilenerek ilk olarak Güzin Hanımın eserlerini özellikle (Krizantemler) eserini takdir etmiştir.

47 *Vakit*, 24 Mayıs 1928.

48 *Aydın Tarihi*, s.s.3378-3379.

49 *Milliyet*, 25 Mayıs 1928.

50 *Anadolu*, 25 Mayıs 1928; *Milliyet*, 25 Mayıs 1928.

51 *Cumhuriyet*, 26 Mayıs 1928; *Anadolu*, 25 Mayıs 1928; *İkdam*, 26 Mayıs 1928.

Afgan Kral'ı Fahrettin Paşa ve Elçi Gulam Ceylani Han ile birlikte 26 Mayıs günü saat 15.00'da Numune Hastanesini ziyaret etti⁵² ve hastanede Sağlık Bakanı Refik Bey ile hastane Başhekimi Ömer Vasfi Bey ve hastane sağlık heyeti tarafından karşılandılar.

Kral Hazretleri, ameliyathaneyi, kliniği, laboratuvarları, çamaşırhane, mutfağı gezdi ve Sağlık Bakanı Refik Bey tarafından yapılan tanıtımı büyük bir ilgi ile dinledi. Kral Hazretleri bu esnada odalardaki hastalara geçmiş olsun dilekleriyle hatırlarını sordu⁵³. Hastanede 45 dakika kaldı ve çıkarken ziyaretten dolayı memnuniyetlerini ifade ederek ziyaret defterini imzaladı. Hastaneden sonra imalat harbiye fabrikasını ziyaret edip fabrikayı ilgi ile gezdi ve dikkat ile inceledi⁵⁴.

2.1.6 Kral ve Kraliçe Hazretleri'nin Ankara'dan İstanbul'a Dönüşü

27 Mayıs Pazar günü, Afgan Kral'ı ve Kraliçesinin Başkent Ankara'da sekizinci ve sonuncu günleriydi⁵⁵. Emanullah Han, öğleden önce maiyetinden birkaç kişiyi ve Elçi Gulam Ceylani Han'ı alarak mihmandarı Naci Paşa ile birlikte Etnografya Müzesini gezdi⁵⁶.

Buradan telsiz istasyonuna geldiler ve Posta - Telgraf genel müdürü Fahri Bey, İhsan Cemal, istasyon mühendisi Mahzar Bey tarafından karşılandılar. İstasyonda yarım saat kalan Kral Hazretleri bilgi edindi ve ayrıca Kabil ile telefon görüşmesi yaptı⁵⁷.

Sonra Rasathane İstasyonu'nu ziyaret etti. Rasathane İstasyonu'nda Müdür Yardımcısı Asım Bey ile asistanlar tarafından karşılandı. Burada 25 dakika kalarak araç ve gereç hakkında bilgi aldı. Müesseseye bağlı rasat istasyonları ile bunlardan gelen raporlar hakkında bilgiler aldıktan sonra telsiz telefon santraline geldi. Burada Kral Hazretleri gördüğü olağanüstü düzen ve mükemmellikten çok duygulanarak Niyazi Bey'e: "*Sizi takdir ederim. Biz de sizin gibi memleketin yükselişi için gayret ediyoruz. Sizlerin bu kadar düzenli ve mükemmel çalışma ve becerinizden ben onur duyarım.*" dedi ve ziyaret defterini imzalayarak telsiz telgraf salonuna geçti. Salondan ayrılırken: "*Bütün yeniliklerden ve gelişen eserlerden kendi ülkem kadar onur duydum. Bundan son derece mutluyum*" dedi. Ve binadan ayrılırken memurların ayrı ayrı elini sıktı.

Afgan Kral'ı Hazretleri ülkemize geldikten sonra gözlemleri ve izlenimleri hakkında hiçbir gazeteciyle görüşmemişti. Ankara'dan hareketlerinden yarım saat evvel Çankaya köşkünde Hâkimiyeti Milliye Muhabiri'ni kabul ederek gözlemleri ve izlenimleri hakkında bir açıklama yaptı.

Hâkimiyeti Milliye muhabirini hareket hazırlıkları arasında köşk bahçesinde kabul eden Kral Hazretleri, ellerinde Hâkimiyeti Milliye'nin bir gün önceki sayısını tutarak dedi ki:

52 *Anadolu*, 27 Mayıs 1928, s.2; *İkdam*, 27 Mayıs 1928, s.1.

53 *İkdam*, 27 Mayıs 1928, s.1.

54 *Aydın Tarihi*, s.3381.

55 *Cumhuriyet*, 28 Mayıs 1928.

56 *Şimşir*, a.g.e., s.183.

57 *Aydın Tarihi*, s.3381; *Hizmet*, 29 Mayıs 1928, s.2.

“Hâkimiyeti Milliye’yi evvelce bilirdim; fakat bu sefer çok yakından tanıdım. Bilmeniz için söylüyorum, her gün samimi bir arzu ile getirtiyorum ve okuyorum. Görüyorsunuz ki şimdi bile elimde gazetenizin bugünkü sayısı var.”

Muhabir, Kral Hazretleri’nin iltifatına teşekkür etti ve seyahatleri ile ilgili izlenimlerini sordu. Kral Hazretleri dedi ki: *“Pek samimi ve içten bir surette karşılandım. Ve sevgi etkileri gördüm. Ankara’nın anularını daima anacağım; çünkü bu anı içten ve samimidir. Biz de Kabil’i Ankara gibi yeniden yapıyoruz. Planımızdan size göndereceğim”*⁵⁸.

Kral Hazretleri daha sonra fen müesseselerimizi ziyaretlerini şu cümlelerle açıklamıştır: *“Bütün Avrupa’yı gezdim, çok mükemmel müesseseler gördüm. Esasen bu müesseseler hakkında evvelceden bilgilerim vardı; fakat burada gördüğümüz müesseselerin esasında mükemmeliyet ve düzenini de olağanüstü buldum. Hakikaten ciddi ellerle ve aşkla kurulmuş olan bu müesseseleriniz çok kıymetli ve güçlüdür”* cümleleri ile ifade etmiştir.

Emanullah Han Hazretleri daha sonra büyük gazimiz ve büyüklerimizle tanışmaktan doğan duygularını şu şekilde açıklıyor: *“Gazi dünyanın en büyük adamı ve en önemli askeridir. Temaslarımda lütuf ve sevgilerini gördüm. Kendileriyle haberlerden tanışıyor ve seviyordum; fakat görüştükten sonra değerinin büyüklüğünü daha iyi anladım. Kendileriyle yakından tanışmaktan dolayı çok onurluyum. Türkiye büyükleri ile temaslarımdan çok memnunum bugün hepsinin ayrı ayrı dostluk ve samimiyetlerini taşıyorum, hepsini sevdim, kendileri ile tanışmaktan doğan mutluluk içindeyim”*.

Kral Hazretleri muhabirin Türk-Afgan anlaşması hakkındaki sorusuna cevaben: *“Bu anlaşmanın imzalanması benim için mutluluk ve sevinçtir”* demiştir.

Muhabir teşekkür ile ayrılırken Kral Hazretleri : *“Bilmem iyi ifade edebildim mi? Çünkü Türkçem görüyorsunuz ki o kadar kuvvetli değildir. Size Kabil’in fotoğraflarını vermek isterdim; fakat şimdi eşyalar arasındadırlar. Mutlaka göndereceğim. Arkadaşlarınıza selamımı söyleyin, halka da sevgi ve samimi selamlarımı iletiniz. Ben sizi çok sevdim, şimdi gördükten sonra daha ziyade sevdim”* dedi⁵⁹.

27 Mayıs 1928, Pazar günü saat 17.00’a doğru Cumhurbaşkanı misafirlerimiz ile birlikte istasyona indi⁶⁰. Trenin hareket amiri geldi ve *“Gidebilir miyiz? Emirlerinizi almaya geldim.”* diye sordu. Kendisine olumlu cevap verildikten sonra tren tam 18.00’da istasyon platformunu dolduran halk kitlelerinin hararetli alkışları arasında hareket etti. Cumhurbaşkanı ile Dışişleri Bakanı misafirleri Gazi İstasyonu’na kadar uğurladılar.

Trenin kalkışı sırasında vagonun balkonunda duran Kraliçe eğilerek halka iltifat ediyordu. Kral ellerini sallayarak halkı selamlıyordu. Halk raylar üzerinden yürüyerek treni takip ediyordu. Bu sade fakat samimi tören, Türkün kardeş millet hükümdarlarına gösterdiği derin sevginin en canlı

58 *Aydın Tarihi*, s.3382.

59 *A.g.e.*, s.3383.

60 *Şimşir, a.g.e.*, s.186; *Ünal, a.g.m.*, s.48.

gösterisiydi. Cumhurbaşkanlığı ile Dış İşleri Bakanı, Gazi İstasyonu'nda misafirlerimizle vedalaştı ve iyi yolculuklar temenni ederek ayrıldı⁶¹.

2.2 Kral Ve Kraliçe Hazretleri'nin İstanbul Gezisi

27 Mayıs 1928 Pazar günü saat 18.00'da Ankara'dan özel trenle yola çıkan Afgan Kral'ı ve Kraliçesi Hazretleri ile refakatindeki zatlar, çeşitli istasyonlarda halkın hararetle tezahüratları ile karşılanarak⁶² 28 Mayıs Pazartesi günü saat 10.00'da Haydarpaşa istasyonuna vardılar. İstasyonda Vali Mithat, Şehir Emni Mühittin Beyler, Kolordu komutanı Şükrü Bey, parti müfettişi Hakkı Şinasi Paşalar, Darülfünun Emni Neşet Ömer Bey, askeri ve mülki memurlar ile liseli, ortaokullu ve ilkokullu erkek ve kız öğrenciler, askeriye, jandarma, polis, belediye zabıtası, askeri polis tarafından karşılandılar. Kral ve Kraliçe Hazretleri'ne şehir ve okullar adına buketler takdim edildi⁶³.

Kral istasyonda kendilerini alkışlayan halka karşı: "Türkiye seyahatimden çok memnunum. İstanbul'da üç-dört gün kalarak güzel şehri göreceğim. Sizlerle uzun uzadıya hasbıhal edeceğim" dedi.

Kral istasyonda askeri erkânın ellerini sıkarak onlarla Türkçe konuştuktan sonra Türk Ordusu'nda staj görmekte olan Afgan subaylarıyla görüştü, onlara yurtlarına dönünce Türk zabıtları gibi yetişmiş olmalarını söyledi.

Kral buradan Söğüt Yatı'yla 10.50'de Dolmabahçe Sarayı'na geldi. Kral Hazretleri sarayda yemekten sonra kısa bir süre istirahat etti ardından Kraliçe Hazretleri'ni de bırakarak araba ile Fındıklı'daki Sanayi Nefise Akademisi'ni ziyaret etti⁶⁴.

Kral Hazretleri Fındıklı'dan sonra Karaköy, Beyoğlu yolu ile halkın alkışları arasında Harbiye Mektebi'ni, devamında Erkânı Harbiye Akademisi'ni ziyaret etti. Kral'a Erkânı Harbiye Akademisi'nde çay ziyafeti verildi⁶⁵ ve Kral saraya geri döndü.

Afgan Kral ve Kraliçesi'ne dönüşlerinde Batum'a kadar eşlik edecek olan Amiral Orlof komutasındaki Rus Karadeniz Filosu 28 Mayıs saat 09.30'da İstanbul'a geldi. Filo Kavak'ta savaş gemilerimiz tarafından ve Selimiye'den top atışıyla selamlanarak karşılandı. Rus filosu ve Amiral Orlof'un gemisi savaş gemilerimiz ile birlikte Dolmabahçe önüne demir attı⁶⁶.

Kral Hazretleri 28 Mayıs'ta saat 16.45'te beraberinde olan Büyük Millet Meclisi Başkanı Kazım Paşa, Ali Sait ve Fahrettin Naci Paşalarla Darülfünun'a geldi ve Darülfünun Meydanı'nda yolun etrafında dizilen öğrencileri ve izcileri selamladı. Darülfünun Emni Neşet Ömer Bey Kral'a : "Hoş geldiniz ve Darülfünun'a onur verdiniz" diyerek karşıladı, daha sonra Kral Hazretleri bir konuşma yaptı; "Afgan çocuklarına vekâleten sizinle birlik anlaşmasını yapıyorum. Siz Afganlıları küçük kardeşleriniz biliniz. Onlar sizi ağabeyleri bilsinler. Benim en büyük gayem çocuklarımızı size göndermek ve burada okumak ve sizden öğrenmek istemektir" dedi.

61 *Aydın Tarihi*, s.3384; *Hizmet*, 28 Mayıs 1928, s.2.

62 *Altay, a.g.e.*, s.428; *Anadolu*, 29 Mayıs 1928, s.1; *İkdam*, 28 Mayıs 1928, s.1.

63 *Anadolu*, 29 Mayıs 1928, s.1.

64 *Ünal, a.g.m.*, s.48.

65 *İkdam*, 28 Mayıs 1928, s.1.

66 *Aydın Tarihi*, s.3385; *Anadolu*, 30 Mayıs 1928; *Hizmet*, 29 Mayıs 1928, s.2; *İkdam*, 28 Mayıs 1928, s.1.

Afgan Kral'ı Emanullah Han'ın 29 Mayıs 1928 tarihine rastlayan Çarşamba günü İstanbul'da Darülfünun'u ziyareti⁶⁷ sırasında Ferit Kam tarafından bir methiye okundu. Bu şiirin yazılış sebebi ve içeriğini Tahir Olgun şöyle anlatır: "...Afganistan hükümdarı Emanullah Han'ın İstanbul'a geleceği ve Darülfünun'u ziyaret edeceği işitilmişti. O vakit orada Farsî edebiyatı tarihi kürsüsüne şeref veren Ferit Bey, hükümdarın ziyareti esnasında okumak üzere Şehname vezninde uzunca bir mesnevi nazmetmişti. Senin anlayışına itimadım vardır, şunu dinle diyerek o garra manzumeyi bendenize okudu. Eser, bizim çıkışmaya çağımız bir yükseklikte idi. Eda itibarıyla acemice değil, tam Acemce ol-duğu gibi, müedda itibarıyla de Firdevsî'yi kışkandıracak ahenk ve rengi haizdi.

Ferit Kam, bu şiirinde hem Afgan hükümdarı Emanullah Han'ı, hem de onun yakın dostu Mustafa Kemal Atatürk'ü övmüştür.

Ona göre, Afgan hükümdarı, büyüklerin kendisine sığındığı, Allah'ın emini ve kullarının sığınağı; soylu, cömert, âlicenap, işinin ehli bir hükümdar ve işi makbul bir bilgedir. Onun sayesinde Afgan ülkesi cennet gibi olmuştur; onunla Afganlıların içi rahat, gönülleri huzurludur (1-5. Beyitler). Uğurlu ayağıyla Türkiye'ye teşrif etmiş, lütufta bulunmuş ve bu nedenle ülke mutlu olmuştur. O, milletini kurtarmak için Türkiye'ye misafir olmuştur (6-7. Beyitler).

Ferit Kam, 8. Beyitten itibaren Mustafa Kemal Atatürk'ü de anar ve Emanullah Han ile birlikte iki kardeş gibi el ele verdiklerini ve dost olduklarını ifade eder. Ona göre Atatürk eşsizdir; dünyanın Kemal'idir ve Emanullah Han da Mustafa Kemal'in dünyası ve dostudur. Atatürk, dünya içinde dünyadır. Dünya onun bir benzerini görmemiştir. Kılıç gücüyle ve deha ışığıyla, Anadolu'yu ve Türk milletini bela tuzağından, esareten kurtarmış; bir elinde kılıç, bir elinde kalem, ülke bayrağını göklere çıkarmıştır. Bu arada Ferit Kam, her iki memduhu için de Allah'tan uzun ömür vermesini diler (8-13. Beyitler). Ferit Kam, son iki Beyitte hükümdara, ailesine ve soyuna dua eder; çocukları, torunları, ailesi ve soyuyla birlikte yıllarca mutlu olarak yaşamasını diler (48-49. Beyitler)"⁶⁸.

Kral Hazretleri sonra alkışlar arasında Darülfünun'dan çıktı, bu arada Kraliçe Adıyaman Şenlikleri'ni seyretmek için Çapa'da Öğretmen Okulu'nda kaldı.

Afgan Kral'ı Hazretleri 29 Mayıs Salı günü Topkapı Sarayı'nı ziyaret etti ve öğle yemeğini Topkapı Sarayı'nda yedi. Camileri, müzeleri, Kız Öğretmen Okulu ve Darülfünun'u ziyaret ettikten sonra Sarayburnu Parkı'ndaki Cumhurbaşkanımızın heykelini dikkatle inceledi⁶⁹.

Bu heykel Türkiye'de dikilen ilk Atatürk heykeli idi. Avustralyalı heykeltıraş Henrich Krippel'in eseri olan bu heykel "*Türkiye'de tam manasıyla heykelin ilki*" sayılır. Belki de bütün İslam Dünyasında dikilen ilk heykel idi.

Kral Hazretleri onuruna Cuma günü kayak yarışları düzenlendi ve yarışlara Türk ve Rus filolarından da katılanlar oldu⁷⁰. Ertesi gün Şehir Emini, Kral Hazretleri onuruna Trablay'da, Sümer Palas'ta elli kişilik bir öğle ziyafeti verdi. Ayrıca **Kral Hazretleri'ne** hediyeler takdim edildi⁷¹. 30 Mayıs 1928 günü Kurban Bayramı

67 Ünal, a.g.m., s.48.

68 Atatürk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Fars Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı /veyis0065@hotmail.com

69 Altay, a.g.e., s.48; *Anadolu*, 30 Mayıs 1928; *Hizmet*, 30 Mayıs 1928, s.2.

70 *Anadolu*, 30 Mayıs 1928.

71 *Hizmet*, 30 Mayıs 1928, s.2.

olduğu için tebrikler ve ziyafetler yapıldı ve kutlamalar kabul edildi. 31 Mayıs günü İstanbul Belediyesi Afgan Kral'ı şerefine Tarabya Konak otelinde elli kişilik bir öğle yemeği düzenledi ve yemek sonunda Kral'a İstanbul adına bazı hediyeler sunuldu⁷².

2.3 Kral Hazretleri'ni Uğurlama

1 Haziran günü Hürriyeti Ebediye tepesinde bir geçit resminden sonra Afgan Kral'ı ve Kraliçe'si İzmir Vapuru ile 1 Haziran 1928'de Batum istikametine gitmek üzere İstanbul'dan ayrılırken⁷³ Türk ve Rus filolarının limandaki gemileriyle selamlaştılar.

Kral hareket ederken gazetecilere: *"Türkler Afganlıların ağabeyleridir. Bize daima küçük kardeşiniz gözü ile bakınız. Benim iki gözüm var; biri sizsiniz biri de Afganlılardır. İşte sizin sevginizi Afgan milletine götürüyorum"* dedi.

Afgan Kraliçesi hareketten önce: *"Türk kadınlarını çok sevdim. Onları Avrupa kadınlarından üstün gördüğüm için onurlandım."* dedi. Afgan Kral'ı ayrılırken Gazimize, İsmet Paşa'ya ve Ankara Şehir Emini'ne teşekkür telgrafı gönderdi⁷⁴.

Bu ziyaret Türk-Afgan dostluğunu güçlendirirken o güne kadar Ankara'yı başkent olarak kabullenmemekte direnen ülkeler arasında da bir çözülme yaşanmasının ilk adımı oldu. Bir süre sonra da İtalyan Büyükelçiliği Ankara'ya taşınacağını açıkladı.

Afgan Kral'ı Emanullah Han, ilk resmi ziyaretinin ardından 1930 ve 1933'te de Türkiye'ye geldi ve bir devrik Kral olarak Mustafa Kemal'den talepleri oldu. Son gelişi ise Atatürk'ün cenazesi içindi⁷⁵.

Afgan hükümdarını taşıyan İzmir vapurunu karasularımızı çıkana kadar eşlik etmiş⁷⁶ olan filomuz 2 Haziran 1928 tarihinde geri döndü.

Türkiye Cumhuriyeti Moskova Büyük Elçisi Tefik Bey Kral'la birlikte Tahran'a kadar gitti. Mihmandar Fahrettin Paşa Batum'a kadar Kral'ın yanında gitti ve bu gezinin sonunu şöyle anlatmaktadır:

"Kral'ın İstanbul seyahati merasimlerle geçti. Birçok yer gezildi...1 Haziran günü Hürriyeti Ebediye tepesinde yapılan geçit resminden sonra öğle vakti İzmir vapuru ile Batum'a hareket edildi."

Doğuya doğru ilerlerken iki Rus torpidobotu bizi karşıladı ve Kral'ı selamladılar. Bu savaş gemileri yol boyunca bazı gösterişli manevralar ve sis perdeleri yaptılar. 3 Haziran günü öğleden sonra Batum'a vardık. Rus Kruvazörü Ukrayna Çernova da Kral'ı selamladı. Gemiye ziyaret etti. Sahilde güzel bir karşılama töreni yaptılar ve otomobillerle nebatat bahçesine götürdüler."

Ben biraz hastalandığımdan konsoloshanemizde bir iki saat yatmaya ve ilaç almaya mecbur oldum. İyileşince yanımda kalan Sefaret Kâtibi beni gezdirerek

72 *Aydın Tarihi*, s.3386; *Hizmet*, 30 Mayıs 1928, s.2.

73 *İkdam*, 3 Haziran 1928, s.1.

74 *Aydın Tarihi*, s.3386.

75 Ünal, *a.g.m.*, s.4; Han, *a.g.m.*

76 *Hizmet*, 30 Mayıs 1928, s.2.

parka ve plaja göttürdü. Plaja girince kumsalda mayosuz çırtlıplak, kadın erkek, çoluk çocuk bir sürü insanın dolaştığını gördüm, geri çekildim. Ruslar sonradan bu halden vazgeçtiler.

Akşam saat 6'da Kral ve maiyeti Afganistan'a hareket etti. Biz de İzmir vapuru ile İstanbul'a geldik... Vapurumuz İnebolu yakınında sisten karaya oturdu ve güçlükle kurtuldu.

Atatürk'ü ziyaret ederek kendisine bilgi verdim. Bana Kral'ı nasıl bulduğumu sordu, 'iyi fakat idari tecrübesi az, kendisine de fazla güveniyor gibi görüyorum' dedim. Gazi Hazretleri de : 'Öyledirler... Öyle...' buyurdular"⁷⁷.

2.4 Afgan Kralı'nın Türkiye Gezisi ve Basın

Emanullah Han'ın Türkiye'ye yapmış olduğu ziyaret, basınımızda bir hayli yer aldı. Kral'ın ziyaretini yakından takip eden gazeteler, ziyaret hakkında yorumlar yaparken Afganistan hakkında da okuyucuları bilgilendirmiştir.

Dönemin Cumhuriyet, İkdam, Milliyet, Hizmet, Anadolu ve Vakit gazeteleri Kral Emanullah Han ve eşi Süreyya Hanım'ın Türkiye ziyaretini gün gün manşetlerine taşımışlardır.

Dönemin dergilerinden olan Ayın Tarihi Dergisi de Afganistan Kralı'nın yapmış olduğu bu ziyareti detayıyla vermiş ve Afganistan'ı tanıtan bir yazıyı yayınlamıştır. Yazı Afganistan hakkında genel bilgiler, Yeni Afganistan bölümlerinden ve alt başlıklardan meydana geliyordu. Ayrıca yazıda Emanullah Han'ın bu ziyareti sırasında 25 Mayıs 1928 günü Ankara'da imzalanan Türkiye-Afganistan Dostluk ve İşbirliği Antlaşmasına da temas edilerek "bu muahedenin akt edilmesi başlı başına büyük bir hadisedir" deniliyordu.

Afgan Kralı'nın Türkiye ziyareti ve bu esnada imzalanan antlaşma yabancı basın da epey ilgisini çekmiştir. Avrupa gazetelerinde bu gezi ve antlaşma hakkında çeşitli yazılar ve yorumlar çıkmış, hatta bazı gazetelerde bu antlaşmayı Türk-Afgan ittifakı olarak değerlendirmişlerdir⁷⁸.

Amerika'nın büyük gazetesi The New York Times da Afgan Kralı'nın Türkiye gezisi ve Türk-Afgan Antlaşması üzerine uzun bir makale yayınlamıştır. Makalede dile getirilen görüşleri Bilal Şimşir şu şekilde özetlemektedir: "Afgan Kralı'nın tarihi gezisinin en başarılı bölümü Türkiye bölümü oldu. Çünkü Kral, ziyaret etmiş olduğu bir dizi Başkent içinden Ankara'dan bir antlaşma imzalayarak ayrıldı. Cumhuriyetçi Türkiye, yeni başkentini boşuna Asya'ya kaydırmamıştır.

Eski başkent İstanbul yüzyıllarca Asya ile Avrupa'yı birbirine bağlamıştı ama artık yabancı zırhlıların tehditleri altında bulunuyordu. Ülkenin stratejik derinliğinde yer alan yeni başkent Ankara ise doğu'dan batı'ya uzanan eski kervan yollarını yeniden canlandıracaktı. Emanullah'ın ziyaret ettiği bütün başkentler içinde Kabil'e en yakın olan başkent de Ankara idi.

Bugün Türkiye'de açıkça bir zafer duygusu yaşanmaktadır. Türk-Afgan antlaşmasının sonuçları, Emir'in ziyaretine Avrupa'nın verdiği siyasi anlama eş değerdir.

⁷⁷ Şimşir, a.g.e., s.s.189-190.

⁷⁸ A.g.e., s.191.

Türklere kırık dökük Türkçesiyle seslenerek onların gönüllerini fetheden Afgan padişahının İngiliz deniz gücünden veya Sovyet hava gücünden pek etkilenmeden Türkiye'ye gelmiş olduğunu sokaktaki insan kavramıştır.

Türkiye, başkentini Asya içine çekmekle doğru bir iş yaptığını kanıtlamıştır. Ankara ilk siyasi etkisini Asya'da gösterecektir. Dahası, Türkiye baş döndürücü Afgan doruklarında bir Ankara daha yaratacaktır. Sosyal bakımdan özgür, stratejik bakımdan erişilmez, siyasi bakımdan asıl Ankara kadar güçlü ikinci bir Ankara daha.

Emanullah Han, Türkiye'ye gelince görmüştür ki burada İslam artık devlet dini olmaktan çıkmıştır. Koyu Sünni Müslümanların nefret ettiği alkollü içki ve sigara burada devlet tekeliyle üretilmektedir. Emanullah Han, doğululara has mecazlı bir ifadeyle 'benim iki gözüm var, biri Türkiye diğeri Afganistan' demiştir.

Yeni antlaşma ile Türkiye öyle bir etki yaratacaktır ki zamanla bu doğuda birbirlerine rakip olan İngiltere ve Rusya için de derin anlam taşıyacaktır. Cumhuriyetin dini yaşamında yaptığı ihtilalci yenilikleriyle Hindistan üzerindeki nüfuzunu bir ölçüde zayıflatmış olan Türkiye, Afganistan'ı batılaştırmakla Hindistan'da yeniden nüfuzunu arttıracaktır.

Öte yandan Türkiye, Sovyet Türkistan'ı ve Kafkasları üzerinde de etkili olacaktır. Kral'ın Ankara'da bulunduğu günlerde nazik bir jest ile davet edilip izlediği Ankara Meclisi Genel Kurul toplantısında kabul edilmiş olan uluslararası rakamların, şimdi Türkiye örnek alınarak Kafkaslarda ve Türkistan'da benimseneceği haber veriliyor.

Emanullah Han, Ankara'nın yaman pragmatik önderliğinde kendi başnaz Krallığını da yepyeni bir yaşama ve yepyeni bir geleceğe götürme kararlılığı ve azmi ile Türkiye'den dönüyor..."

Bunların yanında The New York Times Atatürk'ün Emanullah Han onuruna verdiği ziyafette hiç alkollü içki ikram etmeyerek ve şerefe kadeh kaldırmayarak, sergilediği zekâ inceliğine dayanan tutumuna dikkat çekmiştir⁷⁹.

Sonuç

Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal, daha Kurtuluş Savaşı yıllarında kendisine ve ülkesine büyük yakınlık gösteren, destek olan Afgan Kral'ı Emanullah Han'ın bu gezisine büyük önem verdi. Bunun nedeni, kişisel dostluk kadar Afgan Kral'ının Türkiye Cumhuriyeti'ni resmî olarak ziyaret eden ilk devlet adamı olmasıdır.

O tarihte aslında Türkiye, Batı dünyasından bakıldığında, belirgin bir yalnızlık içindeydi. Çeşitli çevreler Türkiye'nin bu yalnızlığını, 'Türkiye, Batı dünyasında yerini alamıyor' şeklinde yorumlarken, Mustafa Kemal de bunun sıkıntısını yaşıyordu.

Ankara'nın başkent oluşunun üzerinden tam 5 yıl geçtiği halde, bazı yabancı büyükelçilikler bunu kabullenmemiş ve Ankara'ya taşınmamışlardı.

Afgan Kral'ı Emanullah Han Türkiye Cumhuriyeti'nin Başkenti Ankara'ya gelen ilk yabancı hükümdar oldu. Türkiye ve Atatürk bakımından bu ziyaret, çok anlamlı ve önemli bir olaydır. Çünkü Ankara başkent olalı beri, hiçbir yabancı hükümdar veya devlet başkanı Türkiye'nin yeni başkentine ayak basmamıştı.

79 Şimşir, a.g.e., s.193.

O güne kadar hiçbir yabancı devlet başkanının Ankara'ya gelmemiş olması bir yana, Türkiye'de görevli bazı yabancı elçiler bile İstanbul'dan Ankara'ya gelmemek için ayak sürüyor, hatta başkentimizi boykot etmeye kalkışıyorlardı. İngiltere, Fransa, İtalya gibi eski düşman devletler, özellikle İngiltere Ankara'ya karşı direnişlerini pek aşırı dereceye vardırıdılar. Batılı devletler, başkent değiştirmek Türkiye'nin bir iç işidir dememişler, İstanbul'un tekrar başkent yapılması için Türkiye'ye adeta baskı yapmışlardı.

Genç Cumhuriyet Hükümeti, notalarla bir "*Ankara savaşı*" vermek durumunda bırakıldı. İngiliz diplomatları, "*Ankara ancak birkaç yıl başkent kalabilir, İstanbul yine başkent olur*" demişlerdi. İngiltere, Büyükelçiliği'nin hiçbir zaman İstanbul'dan Ankara'ya taşınmayacağını ilan etmişti. Osmanlı Saltanatı geri gelirse yani Cumhuriyet yıkılırsa başkent tekrar İstanbul'a taşınır diye umdular ve bunu beklediler. İngilizler, Türkiye'de muhalefetin palazlanıp başkent konusunu gündeme getirmesini, İstanbul'un tekrar başkent yapılmasını arzuladı ve muhalifleri bu konuda teşvik etti.

Gerçi Atatürk, Ankara karşıtlarının tümüne, boşuna umutlanmamaları mesajını verdi "*Ankara, merkez-i hükümettir ve ebediyen merkez-i hükümet kalacaktır*" dedi. Ama onun son derece kararlı olmasına rağmen, 1928 yılında İngiltere hala başkent Ankara'yı boykot ediyordu. İngiliz Büyükelçi'si Ankara'ya gelmemek ve İstanbul'da oturmak için inatla direndi. İşte böyle bir zamanda, Afgan Kral'ı Emanullah Han, Başkent Ankara'ya resmi bir ziyaret yaptı ve Atatürk bu ziyaretten son derece memnun oldu.

KAYNAKÇA

I. Arşivler

Başbakanlık, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Cumhuriyet Arşivi

II. Süreli Yayınlar

Anadolu

Ayın Tarihi

Cumhuriyet

Hizmet

İkdam

Milliyet

Servet-i Fünun

Vakit

III. Kitaplar

ALTAY, Fahrettin, *10 Yıl Savaş Ve Sonrası (1912-1922)*, İnsel yay., İstanbul, 1970.

Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi.

ARMAOĞLU Fahir, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, C:1, Türkiye İşbankası Kültür Yayınları.

Atatürk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü,
Fars Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı/veyis0065@hotmail.com

BARUT Mustafa, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Aklim Yayınevi, Ankara.

Geçmişten Günümüze Türk-Afgan İlişkileri, Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı
Yayınları, Ankara, 2009.

İnönü Ansiklopedisi, C.I, Maarif mat., Ankara, 1943.

İslam Ansiklopedisi, C:IV, Milli Eğitim Basımevi, 1964.

KARAL, Ziya Enver, *Atatürk'ten Düşünceler*, Doğu LTD. ŞTİ. mat., Ankara.

MANZAR A.M., *Afganistan Üzerinde Kızıl Bulutlar*, Çev: İsmail Bosnalı, Öncü yay.

SARAY, Mehmet, *Afganistan ve Türkler*, İ.Ü Edebiyat Fakültesi yay., İstanbul, 1987.

_____, *Türk-Afgan Münasebetleri*, Veli yay., İstanbul 1984.

_____, *Atatürk ve Türk Dünyası*, Türk Tarih Kurumu yay., Ankara, 1995.

SARIHAN Zeki, *Kurtuluş Savaşımızda Türk-Afgan İlişkileri*, Kaynak Yay., s.118.

ŞİMŞİR, Bilal N, *Ankara... Bir Başkentin Doğuşu*, Bilgi yay., Ankara, 1998.

_____, *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, C.I, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1993.

_____, *Atatürk ve Afganistan*, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi yay., Ankara, 2002.

SARIHAN Zeki, *Kurtuluş Savaşımızda Türk-Afgan Münasebetleri*, Kaynak Yay., 2002.

Türkiye Ansiklopedisi (1923-1973), C.I, Kaynak Kitaplar, İstanbul.

UYSAI Hasan, *Adı Afganistan*, Boyut Yayınları, İstanbul, 1988.

UZBEK, A. Jelil, *Afganistan'da Sosyal ve Kültürel Hayat*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2002.

IV. Makaleler

Cumhuriyet'in İlk Yılları-II(1923-1938), "*İsmet İnönü'nün Hatıraları*", Yeni gün Haber Ajansı, 1998.

HAN, Ahmet K., "Kavşaktaki Ülke", *National Geographic Türkiye*, Aralık, 2001.

-İsimsiz Makale-, "Afganistan ve Hükümdarları" *Servet-i Fünun Dergisi*, C:64, Ankara, 1928.

Servet-i Fünun Dergisi, "Afganistan ve Hükümdarları" , C: 64, Ahmet İhsan mat., Ankara, 1928.

ŞİMŞEK, Halil, "Türk-Afgan İlişkileri ve Türkiye'nin Afgan Politikası", www.hsimsek.com.

ÜNAL, Ertan, "Cumhuriyet'in ilk Resmi Konuşu", *Popüler Tarih Dergisi*, S.78, Şubat 2007.

V. Elektronik Kaynaklar

<http://www.ataturksitesi.com/makaleler>

<http://bilgisayarforumu.com/afganistan>

http://www.en.wikipedia.org/wiki/european_influence_in_afganistan

http://www.afghanland.com/Afghanistan/Amir_Amanullah_Khan_Ghazizzzz